

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Remissammanställning mars 2017

Strategiska vägval för ett gott liv i ett fossiloberoende Västra Götaland 2030

Innehåll

Inledning.....	3
Svarande remissinstanser	3
Samlade omdömen	5
Fokusområdet <i>Hållbara transporter</i>	7
Fokusområdet <i>Klimatsmart och hälsosam mat</i>	8
Fokusområdet <i>Förnybara och resurseffektiva produkter och tjänster</i>	9
Fokusområdet <i>Sunda och klimatsmarta bostäder och lokaler</i>	9
Vilka satsningar och arbetssätt vill remissinstanserna prioritera?	10
Övriga synpunkter	11

Inledning

2009 antog regionfullmäktige en klimatstrategi för Västra Götaland, med målet att bli en fossiloberoende region år 2030. Över 70 aktörer har anslutit sig till strategin, däribland kommuner, företag, högskolor, universitet och organisationer. När uppföljningen av klimatstrategin rapporterades för Beredningen för hållbar utveckling (BHU) hösten 2013 var det tydligt att mer och fler insatser behövs för att nå målet. I Regionfullmäktiges budget 2014 gavs Miljönämnden i uppdrag att *”beskriva vägen för att nå målet om ett fossiloberoende Västra Götaland år 2030 och lyfta frågan till regionstyrelsen”*.

Detta sammanföll med Länsstyrelsens uppdrag från regeringen om att främja, samordna och leda det regionala arbetet avseende energiomställning och minskad klimatpåverkan. Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen enades då om att arbeta gemensamt med denna process. Syftet med de strategiska vägvalen är beskriva vägen för hur det regionala miljömålet, ett fossiloberoende Västra Götaland 2030, ska kunna nås.

Förslaget *”Strategiska vägval för ett gott liv i ett fossiloberoende Västra Götaland 2030”*¹ har under sommaren och hösten 2016 sänts ut som remiss till länets samtliga 49 kommuner samt till ytterligare 57 instanser. Samtliga undertecknare av klimatstrategin har fått remissen. Fem statliga myndigheter samt Sveriges Kommuner och Landsting har också delgetts förslaget för kännedom och möjlighet att leverera synpunkter. Totalt 112 instanser har därmed nåtts i en riktad remiss. Instanserna har haft möjlighet att ge synpunkter i form av en digital enkät, men vissa har också avgett konventionella remissvar.

Parallellt med detta förfarande har enkätfrågorna även funnits i en *”öppen”* version, där vem som helst har haft möjlighet att avge synpunkter.

Remissförslaget bygger i korthet på fyra fokusområden (Hållbara transporter, Klimatsmart och hälsosam mat, Förnybara och energieffektiva produkter och tjänster samt Sunda och klimatsmarta bostäder och lokaler) samt fyra arbetssätt som på olika sätt stimulerar samhällsförändring (1. Vi är föregångare för ett gott liv i en fossilfri framtid. 2. Vi klimatplanerar för framtidens samhällsstruktur. 3. Vi investerar i testarenor och innovationer som bidrar till utveckling och jobb. 4. Vi utvecklar attraktiva samhällen där det är lätt att göra rätt.)

Svarande remissinstanser

Totalt har 75 instanser lämnat remissynpunkter. Av de 112 instanser som fått remissen skickad till sig har 64 stycken svarat. Elva stycken har lämnat synpunkter i den öppna enkäten.

---

¹ Förslaget finns på http://www.fossiloberoendevg.se/wp-content/uploads/2016/06/Strategiska-vagval_160615.pdf

Av regionens 49 kommuner har 40 avgett svar. Det har också kommit synpunkter från 16 företag inom olika branscher, sju branschorganisationer eller liknande, fem universitet/högskolor, fyra statliga myndigheter, två kyrkliga stift och en privatperson.

Enkätsvaren har i 26 fall skickats in av personer med yrkesbeteckningen chef, VD eller ordförande och i 22 fall av personer med yrkesbeteckningen strateg. Därtill kommer fyra projektledare, åtta handläggare och fyra samordnare. De traditionella remissvaren har uteslutande avgivits som yttranden från relevant politisk församling som kommunstyrelse, miljönämnd eller ideell förenings styrelse.

De svarande remissinstanserna är:

Ale kommun	Gullspångs kommun	Lidköpings kommun
Alingsås Kommun	Göteborg Stad	LRF Västra Götaland
Asoluna AB	Göteborgs stift	Mariestads kommun
Bengtsfors kommun	Göteborgsregionens kommunalförbund	Marks kommun
Bollebygds Kommun	Götene kommun	Melleruds kommun
Borås stad	Hjo kommun	Mölnåls stad
Business Region Göteborg	Hushållningssällskapet Skaraborg	Naturskyddsföreningens regionkansli
Chalmers tekniska högskola	Härryda kommun	Naturvårdsverket
Cykelfrämjandet i Göteborg	Högskolan i Borås	Orust kommun
Dals Eds Kommun	Högskolan i Skövde	Parkeringsbolaget
Ecoprofile	Högskolan Väst	Partille kommun
Emulsionen	Innovatum	Passivhuscentrum Västra Götaland
Energimyndigheten	Kemiföretagen i Stenungsund	Preem
Essunga kommun	Kommunalförbundet miljösamverkan östra Skaraborg	Skara kommun
Falköpings kommun	Lerums kommun	Skara stift
Fossilfritt Dalsland		Skogsstyrelsen
Fyrbodals kommunalförbund		Skövde kommun
Färgelanda kommun		

SLU Skara	Tranemo kommun	Vårgårda kommun
Stena Recycling International AB	Trollhättans stad	Vänersborgs kommun
Stenungsunds kommun	Töreboda kommun	Västra Götalandsregionen
Strömstads kommun	Uddevalla kommun	Västsvenska turistrådet
Svenljunga kommun	Ulricehamns kommun	Västtrafik
Tanums kommun	Vara kommun	Åmåls kommun
Tibro kommun	Wargön	Öckerö kommun
Tjörns kommun	Innovation/Innovatum	Ökenodlarna
	Vinnova	

Samlade omdömen

Generellt sett är alla remissinstanser positiva till remissförslagets syften och ambitioner. I remissen ger 71 instanser omdömet "mycket bra" eller "bra" (omkring 95 procent av de svarande, medan en markerar "mindre bra" och tre markerar "har svårt att bedöma").

Nedan följer exempel på formuleringar som återfinns i remissvaren som illustrerar de svarandes samlade omdömen.

Alingsås kommun skriver att "förslaget som helhet är bra och framtaget i bred samverkan".

Göteborgs stad anser att "det är positivt att ett sådant här viktigt dokument tas fram i samverkan mellan Länsstyrelsen och Västra Götalandsregionen. Det är bra att förslaget tas fram i bred samverkan mellan flera sektorer i samhället." **Högskolan i Skövde** menar att det är en "våldigt bra struktur på denna strategi. Överskådlig och angelägna mål som är valda." **Passivhuscentrum Västra Götaland** skriver att "förslaget är genomarbetat och fokuserar på handling, vilket är positivt." Flertalet remissinstanser uttrycker sig på snarlika sätt.

Indelningen i fokusområden och satsningar uppskattas av många instanser för sin överskådlighet och inriktning på förändringsarbete. Samtidigt förekommer frågetecken rörande dels prioriteringar/avgränsningar, dels en upplevd otydlighet vad gäller genomförande och ansvar.

Kommunalförbundet Miljösamverkan östra Skaraborg skriver t.ex. att "förslaget är mycket bra och ambitiöst. Det är väl genomarbetat och förslagen kommer underlätta våra möjligheter att nå de klimatmål som finns. Den stora utmaningen ligger i att göra verkstad av de strategier som föreslås."

Trollhättans stad skriver i samma anda: "Bra med fokusområden och tydlig inriktning.

Färdplanen/(er) behöver skarpare ansvarsfördelning och vikta betydelsen av aktiviteter och fokusområden med hänvisning till målet." **Härryda kommun** skriver i sitt remissvar att "dokumentet innehåller flera bra och intressanta förslag och idéer. Samtidigt finns det flera formuleringar som vi ställer oss frågande till, samt att det finns tydliga målkonflikter i dokumentet. Det finns också

politiska ställningstaganden istället för att belysa problembilden och se olika förslag på lösningar. Det hade varit bättre om det hade lyfts fram olika problemområden och sedan kommit fråga till kommunerna, på vilket sätt vi kan bidra till att lösa dessa." **Öckerö kommun** efterlyser "ett förtydligande av dokumentets syfte, dess roll för kommunen, dess relation till klimatstrategin, vilka åtaganden det innebär samt hur resursfrågorna ska lösas". Även **Ale, Lerum** och **Skövde** kommuner framför kritik mot bl.a. enkätförfarandet och förordar ett mer konventionellt remissförfarande.

Bollebygds kommun sammanfattar i sin kommentar ett vanligt förekommande omdöme: "Det är ett lättöverskådligt och genomarbetat material som tagits fram för att nå regionens ambitiösa klimatmål - att vara en fossiloberoende region till år 2030. De fyra fokusområdena och de fyra arbetsätten känns viktiga för det fortsatta arbetet. Det saknas information om uppföljning och förväntat mätbart resultat av strategin. Den sammanvägda bedömningen om förslaget är att det är ett bra förslag."

LRF Västra Götaland tillhör de instanser som har en mer kritisk hållning: "Vi anser att förslaget lägger för stor vikt vid åtgärder som inte kommer att ha avgörande betydelse för minskade klimatutsläpp. Risken är till och med att åtgärderna i vissa fall blir kontraproduktiva och orsakar större utsläpp". Likaså har vissa instanser reagerat på specifika åtgärdsförslag. **Bengtstors kommun** anser att förslagen om anpassat arbete och längre semesterresor "upplevs som oseriösa" och **Skara kommun** reagerar på förslaget om mer vegetariskt på tallriken med att det är "fel väg att gå". **Mariestads kommun** anser å andra sidan att "samhället måste röra sig mot minskad materiell konsumtion och ökad andel vegetarisk mat".

Göteborgs stad "ser en risk i den föreslagna uppdelningen i fokusområden vilket är att systemperspektiv i flera fall missas. Ett sådant är matavfall, biogas och biogödsel som borde hanteras utifrån ett tydligare systemperspektiv. Ett annat exempel är material, produkter och bostäder som har synergier mellan fokusområdena och därför behöver hanteras på tvären."

Göteborgs stad "vill även uppmärksamma klimatanpassning, som är inkluderat till viss del i förslaget. Staden anser att det är en så pass stor och i sammanhanget avvikande fråga att den bör lyftas i en egen strategi."

Högskolan Väst anser att remissförslaget "saknar två dimensioner - utbildningens betydelse och betoningen av användarstöd till tekniken. Fokus i underlaget ligger på företagande, innovation och forskning. Vi tycker att utbildningens betydelse borde betonas och lyftas fram mycket mer, från barn- ungdomsskola till högre utbildning. Dessutom saknas en viss användarorientering/betoning på användarstöd. Tekniken i sig och att tekniken finns tillgänglig bidrar inte till ett fossiloberoende Västra Götaland, utan det är OM och HUR den aktuella tekniken används som kommer bidra till det. Exempel är så kallade klimatsmarta boenden som i sig inte är klimatsmarta, utan återigen beroende på hur bostaden används."

Kommuner med städer och större tätorter efterfrågar en ökad konkretion vad gäller fysisk planering.

Göteborgsregionens kommunalförbund anser att "i en snabbt växande storstadsregion är klimatutmaningarna både stora och komplexa vilket ofta kräver en hög grad av nytänkande. Kommunalförbundet anser dock att de i remissen angivna arbetsätten inte bidrar till att tydliggöra

genomförandet eller lägger grund för ett kreativt förhållningssätt avseende genomförandet.”

Mariestads kommun skriver att ”i framtiden är det rimligt att stadsplanering har minskat fokus på etablering av handelsplatser som storskaliga köpcentra och istället ökat fokus på hållbart företagande, socialt umgänge och kultur samt underlättande av kollektiva transporter.”

LRF Västra Götaland upplever å andra sidan att ”dokumentet i stora delar är inriktat på storstadsfrågor – vilket förvisso är riktigt eftersom staden hyser många människor – men om vi ska hitta lösningar så finns dessa på landsbygden”. **Götene kommun** anser att ”landsbygdsperspektivet kunde markerats tydligare bland redovisade fokusområden.” Götene kommun föreslår också att ett miljöinriktat ”Science Park” med starka band till kommunerna i Västra Götaland skulle kunna vara beläget i någon av Skaraborgs kommuner.

Preem AB menar i sitt remissvar att remissförslaget inte tillräckligt tydligt gör skillnad på handlande respektive icke-handlande sektor (avseende utsläppsrätter): ”Att målet bara omfattar den icke handlande sektorn bör tydliggöras.”

Fokusområdet *Hållbara transporter*

Av enkätsvaren att döma är detta fokusområde den del av remissförslaget som väcker mest intresse hos remissinstanserna. De tre mest prioriterade satsningarna i hela förslaget – om klimatsmart vardagsresande, om omställning till fossilfria fordon och om klimatsmarta möten – hör hemma i fokusområdet. Satsningarna har markerats som särskilt prioriterade av 62, 52 respektive 38 procent av de instanser som svarat i enkätform. Kommuner anser sig i hög grad ha ett ansvar som föregångare medan företag ofta betonar sin innovativa roll. Företag lyfter också i högre grad än kommuner fram satsningen på effektiva godstransporter.

I såväl enkätens skriftliga kommentarer som i de traditionellt inskickade remissvaren redovisar ett stort antal kommuner för hittills gjorda åtgärder. Ett konsekvent utbyte mot en fossilfri fordonsflotta förekommer på många håll, liksom satsningar på utökad laddinfrastruktur. **Gullspång, Lerum** och **Alingsås** är exempel på kommuner med sådana ambitioner. **Mariestads kommun** redogör för utvecklingsprojektet **ElectriVillage**, som genomförs i samarbete med Lunds universitet och som syftar till helelektriska transportlösningar med bl.a. elbilar och elvägar.

Chalmers tekniska högskola betonar bränslecellsteknologins möjligheter, inte minst inom godstransporter. **Hållbar kemi** och **Stena Recycling** påpekar att industrin har goda möjligheter att bidra med produkter som nya, biobaserade drivmedel. Liknande synpunkter framförs från t.ex. **LRF Västra Götaland** och från **Skogsstyrelsen**.

Cykelfrämjandet uppskattar förslaget om så kallade cykelkök. Företaget **Ecoprofile** framhåller att elbilar inte kan räknas som fossilfria.

Göteborgs stad och **Alingsås kommun** betonar båda den fysiska planeringens ansvar att prioritera gång-, cykel- och kollektivtrafik. **Tranemo kommun** påpekar att Trafikverkets så kallade

fyrstegsmodell måste beaktas i högre grad än i dag i trafikplaneringen. **Energimyndigheten** anser att "strategin bör kompletteras med en tydligare medvetenhet om en prioritering av strategin avseende transporter, exempel att öka fokus på en generell minskning av behovet att resa." **Naturvårdsverket** "vill understryka att utbyggd kapacitet i kollektivtrafik, gång- och cykeltrafik inte räcker för att minska biltrafikarbetet, utan det behöver samtidigt genomföras åtgärder och styrmedel för att minska biltrafikens attraktivitet t.ex. genom ökade körkostnader och minskad fysisk vägkapacitet".

Andra kommuner betonar innovation och utveckling av trafikslagen framför restriktioner. **Töreboda kommun** pekar att flygets miljöpåverkan förvisso är stor men att den flygburna besöksnäringen ger stora exportintäkter. **Skövde kommun** skriver i sitt remissvar att "det är utsläppen som ska minska, eller försvinna, för att målet om fossiloberoende ska uppnås" och vill i stället "understryka vikten av teknikutveckling och innovationer", med särskilt hänvisning till den västsvenska bilindustrin.

Turistrådet Västsverige är positivt till tanken om ökad närturism men värnar samtidigt den långväga turismen i regionen och föreslår därför ökade satsningar på nya flygbränslen. Även **Preem** förespråkar ökande användning av förnybara flytande bränslen, främst för tung trafik och för flyg.

Dals-Eds kommun påpekar att det är svårt att påverka de anställdas val av semester mål.

Vänersborgs kommun pekar på en inbyggd motsättning i fokusområdet: "När det gäller klimatsmarta semestrar är det bra att fler ges möjlighet till givande och innehållsrika semestrar i närområdet. Det känns dock lite skenheligt att vi ska hålla oss kvar på hemmaplan samtidigt som ett av syftena är att locka fler från utlandet till regionen. Klimateffekten av dessa åtgärder känns inte helt genomtänkt."

Kommunerna runt Väneren, t.ex. **Lidköping** och **Gullspång**, betonar sjöfartens möjligheter att bidra med klimateffektiva transporter och behoven av att integrera sjöfarten i mer övergripande transportsystem, framför allt på godssidan.

Fokusområdet Klimatsmart och hälsosam mat

Förslagen som berör mat och mathållning väcker engagemang. I så gott som alla kommentarer till enkäten beskriver kommunerna hur de arbetar för minskat matsvinn och inslag av vegetariska måltider, men även insamling/rötning av det matavfall som ändå uppstår. Motsvarande ambitioner finns också hos de företag som besvarat enkäten. Därtill finns ett uttalat intresse av att främja hållbart lantbruk hos såväl kommuner som företag.

Däremot går åsikterna isär vad gäller satsningen "Mer vegetariskt på tallriken". Mest kritiska är **Töreboda kommun** och **LRF Västra Götaland** som menar att den totala köttkonsumtionen förvisso bör minska, men att frågan är alltför vidlyftigt formulerad och anför argument för att premiera svenska livsmedel i allmänhet och köttprodukter i synnerhet. Till klimatargumenten för man också argument om mindre antibiotikaanvändning, om hävdhållande av betesmarker och om inkomstmöjligheter för landsbygdens befolkning. Snarlika argument lyfts fram av bl.a. **SLU i Skara**, **Skövde kommun** och **Naturskyddsföreningen**. **Göteborgs stad** skriver att "den kött- och mjölkproduktion som finns kvar bör vara svensk, ekologisk och inriktad på naturbete."

Tranemo kommun påpekar värdet av naturbeteskött som ett sätt att bidra till biologisk mångfald. **LRF Västra Götaland** påpekar att även fisk är en proteinkälla att vårda.

Hushållningssällskapet framhåller **lantbrukets** betydelse och Skogsstyrelsen framhåller värdet av **skoglig skötsel** och tillväxt. Någon form av kunskapscentrum som utvecklar de gröna näringarnas potential efterfrågas av bl.a. kommunerna **Hjo** och **Falköping**.

Stadsodling nämns av bl.a. **Alingsås kommun**.

Fokusområdet *Förnybara och resurseffektiva produkter och tjänster*

I remissvaren framgår att såväl stora som små insatser har gjorts och görs för att stimulera återvinning och minskad materiell konsumtion. Dessa insatser spänner från satsningar på inlagring av koldioxid i marken (CCS-teknologi) till att ge bort upplevelser i stället för föremål i samband med julavslutningar. Inte minst markerar kommunerna ett stort intresse av att agera som föregångare när det gäller att skapa en större marknad för biobaserade material och drivmedel.

Lidköpings kommun skriver följande: "Viktigt att kommunen föregår med gott exempel när det gäller resurseffektivitet och återvinner och återanvänder inom alla verksamheter samt ger kommuninvånarna möjlighet att göra detsamma. De kommunala bostadsbolagen skulle kunna bli en arena där delandekonomi testas i praktiken. Även biblioteken skulle kunna bli en viktig arena i det sammanhanget." Andra aktörer har skrivit liknande kommentarer.

Kemiföretagen i Stenungsund anger att man vill vara med och utveckla produkter gjorda på biobaserade och/eller återvunna råvaror samt delta i energibesparingsprojekt. **Skogsstyrelsen** framhåller att trä bör lyftas fram som råvara, vad gäller såväl biobaserade material som drivmedel samt för design för en hållbar livsstil. **Åmåls kommun** utreder möjligheterna att ställa upphandlingskrav på biobaserade plastprodukter.

Chalmers tekniska högskola menar att rubriken på satsningen "Större marknad för biobaserade material och drivmedel" bör omformuleras till "Större marknad för icke fossil-baserade material och drivmedel". Detta för att även inkludera sol- och vindenergi samt generering av bränsle med hjälp av sol- och vindenergi, samt utveckling och implementering av energilagrings- och omvandlings-teknologier för dessa energislag och bränslen.

Göteborgs stad anser att det är bra att "Design för en hållbar livsstil" har blivit en egen satsning.

Fokusområdet *Sunda och klimatsmarta bostäder och lokaler*

Ungefär hälften av de svarande kommunerna har uttryckt intresse för att arbeta med frågorna i detta fokusområde i rollen som "föregångare" samt genom "klimatplanering". Däremot har inte detta fokusområde rankats som högst prioriterat av remissinstanserna. **Lerums kommun** påpekar att alla

kommunens byggnader byggs enligt Miljöklass guld. **Orusts kommun** påpekar att man vid ombyggnad väljer senaste teknik för styrning och ventilation och att man konverterar värmesystem till energieffektiva system.

Alingsås kommun och **Passivhuscentrum** markerar sitt gemensamma engagemang och kunnande i frågan. Passivhuscentrum har som ambition att bli ett nationellt kunskapscentrum för energieffektivt och hållbart byggande, och kommunen refererar också till sina uppmärksammade renoveringsprojekt i t.ex. Brogården. Kommunen skriver också "Vid planläggning och försäljning av kommunal mark kan krav eller önskemål ställas på klimatsmart byggande och/eller energieffektiv drift. En överenskommelse över hela regionen där byggherrarna är med vore på sikt dock ännu bättre."

Företaget **Asoluna** betonar sin kompetens inom solvärme och solex och pekar på potentiella vinster om solvärme kan sammankopplas med fjärrvärme.

Göteborgs stad menar att "rubriken för området blir missvisande jämfört med innehållet och är frågande till vad som avses med sund i klimatsammanhang". Kommunen menar också att uttrycket "mindre" bostäder behöver utvecklas, och menar då att "effektiva ytor/yteffektivitet är bra så som kvadratsmart, klimatsmart, kostnadseffektivt. Energieffektivitet mäts idag i energiåtgång per kvadratmeter istället för per person, vilket inte styr mot yteffektivitet."

Vilka satsningar och arbetsätt vill remissinstanserna prioritera?

Enkäten innehöll möjligheten att markera vilka av de föreslagna satsningarna som remissinstanserna särskilt vill prioritera att arbeta med. Fördelningen av dessa markeringar föll ut på följande sätt:

Klimatsmart vardagsresande där fler väljer gång, cykling och kollektivt resande	62 %
Accelererad omställning till fossilfria fordon	52 %
Klimatsmarta möten och semestrar	38 %
Större marknad för biobaserade material och drivmedel	37 %
Minskat matsvinn	35 %
Tjänster och cirkulära varor	34 %
Främja hållbart lantbruk	32 %
Mer vegetariskt på tallriken	32 %
Effektiva godstransporter	25 %
Flexibla, klimatsmarta mindre bostäder	25 %
Effektiv renovering av befintlig bebyggelse	25 %
Design för en hållbar livsstil	18 %

Arbetet för att minska vardagstrafikens klimatpåverkan är som synes högt prioriterat – i form av bättre möjligheter till andra resmönster än dagens och i form av ökade ansträngningar att ställa om

till fossilfria fordon. Minskat matsvinn, ökat bruk av biobaserade material och ett mer hållbart lantbruk är också frågor som väcker stort intresse bland remissinstanserna. Frågor kring mer energieffektivt byggande och boende kom däremot, tillsammans med frågan om hållbar design, längre ned i prioriteringsordning. De svarande företagen prioriterade ned frågor om resmönster och mathållning i jämförelse med kommunerna. Samtidigt prioriterade de upp bostads- och designfrågor något. (I jämförelser av detta slag bör man dock hålla i minnet att antalet svarande instanser är olika stora, 40 kommuner respektive 15 företag, samt att antalet är så pass få att man bör undvika alltför långtgående slutsatser baserade på ovan presenterade procentsatser.)

I enkäten ombads instanserna även att markera vilka av de fyra arbetssätten de själva vill prioritera. Svaren föll ut enligt följande:

Föregångare	48 %
Klimatplanering	41 %
Attraktiva samhällen	36 %
Innovationer	20 %

Remissinstanserna ser sin roll som föregångare som viktigast. Kommuner lägger därefter större vikt vid sin roll som planerande instans och samhällsbyggare, medan företagen betonar sin roll som innovatörer.

Övriga synpunkter

Chalmers Energiteknik menar att raffinaderiverksamheten beskrivs i onödigt negativa termer, och pekar på branschens potential att genom förändrade processer kunna ge väsentliga bidrag till utsläppsminskningarna – inte minst i form av att den västsvenska petroleum- och kemiindustrin har många miljömässiga fördelar framför sina internationella konkurrenter. Detsamma påpekar **Preem** i sitt remissvar. **Lysekils kommun** önskar att det bland de förnybara energislagen även nämns vågkraft.

Vikten av den inneboende möjligheten till näringslivsutveckling i en omställning till fossilfri ekonomi påpekas av **Chalmers** och **Västra Götalandsregionen**. Strävan efter en mer cirkulär ekonomi uppmärksammas av **Naturskyddsföreningen** och **Borås kommun**. Det bör också påpekas att denna satsning rönte påtaglig uppskattning i enkätsvaren från de företag som yttrat sig. Även satsningen på hållbar design uppmärksammades i enkäten av företagen, men kommenteras bara skriftligen av Naturskyddsföreningen.

Naturvårdsverket frågar t.ex. hur åtgärderna berör de ca 200 000 offentligt anställda i regionen, samt betonar vikten av noggrann uppföljning, utvärdering och återkoppling. **Naturskyddsföreningen** saknar en analys av hur nära målet om en fossiloberoende region vi kommer med föreslagna satsningarna. **Marks kommun** efterfrågar en konsekvensanalys av den förväntat ökande el- och biobränsleanvändningen.

De förslag till åtgärder som nämns i remissförslagets bilaga 3 väcker frågor. **Naturskyddsföreningen** förhåller sig positiv till de flesta av förslagen men vill se dem ytterligare konkretiserade och tidsatta. **Göteborgs stad** betonar att urvalet av förslag i en sådan bilaga indirekt anger en inriktning på sådana åtgärder som ses som extra önskvärda.

Åmåls kommun påpekar att en omställning kan vara resurskrävande för en liten kommun och efterlyser därför en sammanställning av hur landsbygdskommuner av mindre storlek lyckats genomföra åtgärder och vilka åtgärder man bör undvika. **Tanums kommun** ansluter till samma tanke genom att betona olika kommuners olika förutsättningar.

Kommunalförbundet Miljösamverkan Östra Skaraborg pekar på att hälften av utsläppen av klimatpåverkande gaser kommer från industrisektorn och att industriföretagen därför behöver en mer framträdande plats i åtgärdsprogrammen.

Frågorna om byggnader och energianvändning betonas av **Naturskyddsföreningen** samt kommunerna **Dals-Eds kommun** och **Borås stad**. De kommenteras av bl.a. **Marks kommun** som tycker att åtgärdsförslagen inom denna sektor är för smala, och av **Tibro kommun**, som menar att dessa ambitioner motarbetas av de nya stödreglerna för energi- och klimatrådgivning. **Innovatum** och **Alingsås kommun** tycker båda att energifrågorna generellt lämnats utanför förslaget och varnar för att det kan ge en felaktig signaleffekt. **Preem** argumenterar för att tredjepartstillträde till fjärrvärmenäten skulle göra det intressant för många industrianläggningar att sälja sin restvärme dit.

Stena Recycling önskar att satsningen ”Större marknad för biobaserade material och drivmedel” kompletterades så att även återvunna material ingår i satsningen.

Fossilfritt Dalsland påpekar behovet av att integrera nyanlända i arbetet.

Skara stift belyser den kompetensutveckling som bedrivs inom remissförslagets område.

Tibro kommun påpekar konsumentens makt och ansvar för klimatomställningen.